

Dokumentation av seminariet

ATT BEVARA OCH FÖRMEDLA DEN ROMSKA MINORITETENS KULTURARV

2019-11-19

**Hälsinglands
Museum**

Omslagsbild: Romskt läger, ca 1900. Per Lind / Romska Kulturcentret i Malmö

Baksida: Romskt läger, plats okänd. Romska kulturcentret i Malmö.

Övriga bilder: Adam Ekberg / Hälsinglands museum

Dokumentation: Linnea Eriksdotter

Bearbetning: Elin Thomasson och Adam Ekberg

Innehåll

Inledning	3
Hälsinglands museums arbete med den romska minoriteten och Romska bilder Elin Thomasson och Joel Bergroth, Hälsinglands museum	4
Spår av romer och resande i Jämtland och Härjedalen Ola Hanneryd, Härjedalens Fjällmuseum	5
Om projektet "Romska liv och platser" Fred Taikon, É Romani Glinda	7
Att leva sitt liv på resa – cirkustraditionen och resandefolket Ann-Charlotte Nilsson Eisfeldt, Eisfeldtprojektet och Richard Magito Brun, Kulturgruppen för resandefolket	8
Romernas historia och nutida situation: erfarenheter från kurser med romska brobyggare och modersmålslärare Christina Rodell Olgac och Angelina Dimiter-Taikon, Södertörns Högskola	10
Resandes berättelser i Västerbotten utifrån projektet Mångfald – Minoritet – Kulturhistoria (2015-2018) Sofia Breimo och Petter Engman, Västerbottens museum	12
Myndighetens arbete gällande romsk kultur, historia och antiziganism, samt hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser Stefan Andersson och Marcel Rådström, Forum för levande historia	14
Resande i Mellansverige ca 1800 – 1840: om historisk forskning rörande romanifolk under äldre tid Theresa Johnsson, Hugo Valentin-centrum, Uppsala universitet	15
Avslutande diskussion: "Hyvla ned trösklarna till institutionerna"	18

Inledning

Under sensommaren 2019 skickade Hälsinglands museum ut en fråga: Finns det fler museer och organisationer som vill dela erfarenheter kring arbetet med romskt kulturarv? Målet var att arrangera en seminariedag för att stärka nätverk och relationer hos de som arbetar med romskt kulturarv. Frågan skickades ut till museer, arkivinstitutioner, föreningar och förvaltningar. Seminariedagen var tänkt som en plattform för att presentera genomförda projekt och satsningar på området, ett tillfälle att träffa varandra och diskutera framtiden. Hela 14 olika aktörer anmälde sitt intresse, vilket resulterade i en fullspäckad seminariedag.

Seminariedagen genomfördes på Hälsinglands museum den 19 november 2019. Deltagare var representanter från kommuner, folkbildnings- och museisektorn, såväl som ideell sektor och intresserade privatpersoner. Moderator var Abedin Denaj från Gävle romska förening.

I denna sammanställning finns referat från dagen, som redogör för presentationernas innehåll. Tanken var att dokumentera innehållet såväl för deltagare på plats som för de som inte hade möjlighet att delta.

Dagen avslutades med diskussion i helgrupp. Vilka utmaningar ser man i sina verksamheter, vilka behov har vi för framtiden? Vilka krav går att ställa på kulturarvsinstitutionerna utifrån faktisk lagstiftning? Vikten av att inkludera den romska minoriteten i institutionernas arbete kom att bli tyngdpunkten i diskussionen. Avslutningsvis konstaterades att intresse finns för att arrangera en liknande seminariedag även 2020.

Hälsinglands museum vill sända ett varmt tack till samtliga medverkande och deltagare. Vi hoppas på fortsatt samverkan och vi önskar er välkomna nästa år!

Hudiksvall 2019-11-21

Elin Thomasson

Minoritetsfrågor, romskt kulturarv

Hälsinglands museum

Hälsinglands museums arbete med den romska minoriteten och bildsamlingen Romska bilder

Elin Thomasson och Joel Bergroth, Hälsinglands museum

Hälsinglands museums arbete med romsk historia utgår från samverkan med Romska Kulturcentret i Malmö (RKC). År 2014 besökte RKC Hälsinglands museum som en del i museets utställning "Konsten att vara människa". Utställningen besöktes då av en icke-romsk kvinna från Hudiksvall. Hon hade med sig ett fotografi som föreställde en romsk familj bosatt i Hudiksvall under slutet av 1940-talet. Hälsinglands museum och RKC insåg att det kunde finnas fler historiska bilder bevarade hos majoritetsbefolkningen. Fanns det möjlighet att tillsammans söka upp och samla in dessa bilder?

På så sätt inleddes arbetet med den digitala bildsamlingen "Romska bilder", avgränsad till den så kallade "resandetiden" för svenska romer (ca 1900–1970). Institutioner, hembygdsföreningar och privatpersoner kontaktades genom insamlingsmöten och media. Svårigheten att begränsa insamlandet till enbart Gävleborgs län blev snabbt tydlig, varför bildsamlingen nu innehåller fotografier från hela Sverige.

Romska bilder finns idag att ta del av på digitaltmuseum.se och är anslutet till samlingsförvaltnings-systemet Primus. På Digitalt Museum anges sökord som visar föremål och foton från flera olika museer. Denna typ av system är i regel dyra och anpassade för större institutioner där möjligheter finns att utnyttja systemets olika funktioner. Hälsinglands museum och Romska kulturcentret valde därför att skapa en "underlicens" för RKC under 2015. Samarbetet mellan RKC och Hälsinglands museum är utformat så att all information och allt material - oavsett fysiskt eller digitalt - ägs av RKC medan den tekniska lösningen förvaltas av museet. Museer arbetar ofta med fysiskt material, men för Romska bilder har Hälsinglands museum valt att arbeta med digitala masterkopior. Digitala reproduktioner har gjorts av bilderna, vilket innebär att en stor del av bildmaterialet inte finns i fysisk form i samlingarna. I de fall som fysiska bilder finns deponeras materialet i Hälsinglands museums, då bilderna ägs av RKC.

Primussystemet ger möjlighet att använda olika informationslager, med en intern dokumentation och en publik version. Därmed kan information knuten till ett fotografi vara synlig för den som arbetar i systemet, utan att vara synlig på Digitalt Museum. I RKC:s arbete har identifiering av personer varit viktigt, vilket är exempel på information som inte syns på Digitalt Museum. För att komma åt den typen av information krävs tillstånd från RKC. I Romska bilder-samlingen finns idag drygt 600 publicerade bilder, varav ca 500 är offentliga.

Utöver arbetet med Romska bilder ligger i Hälsinglands museums arbete med romskt kulturarv ett stort fokus på donationen av Rosa Taikons ateljé (2017). Donationen kommer att ligga till grund för

en ny basutställning på Hälsinglands museum med vernissage 2021. Från och med 2019 har Hälsinglands museum inrättat en heltidstjänst med fokus på nationella minoriteter och romskt kulturarv. I Rosa Taikons kvarlåtenskap finns mycket material som illustrerar familjen Taikons kamp för romers rättigheter, vilket utgör ett värdefullt bidrag för museets fortsatta minoritetsarbete.

Spår av romer och resande i Jämtland och Härjedalen

Ola Hanneryd, Härjedalens Fjällmuseum

Ingången till minoritetsarbetet vid Härjedalens Fjällmuseum grundar sig i ett projekt som Jamtli initierade mellan 2004–2006. Motorn i idéutformningen och genomförandet av detta projekt var Mikael Eivergård som arbetade tillsammans med mångfaldskonsulent Lena Johansson. Ola Hanneryd arbetade vid tillfället på länsstyrelsen i Jämtlands län.

Länsstyrelsen hade vid denna tid ekonomiska medel som regelbundet avsattes till kulturmiljövård. Medlen styrdes centralt mot olika områden såsom fäbodan, industrisamhällets kulturarv med mera. Stora delar av anslaget gick i regel till byggnadsvårdsinsatser. Fanns det vägar att utmana detta sätt att fördela pengar? Inom förarbetet till Jamtlis projekt diskuterades vilka människor som inte omfattades i det moderna samhällsprojektet. Inledningsvis fastnade arbetet i en komplicerad diskussion kring romsk identitet. Eivergård menade då att museet och projektet skulle avstå från dessa diskussioner, eftersom de inte var deras att föra. Istället beslöt man att fokusera på platser med anknytning till romer och resande samt vilka berättelser som fanns om dessa platser.

Rosa Taikon var en av informanterna i projektet. Hon berättade om platser hon varit på som ung, vilket Härjedalens Fjällmuseum dokumenterade. I arbetet med att identifiera platser utgick man från bilder och uppteckningar i det s.k. ÖMEA-arkivet som finns i Jämtland. Museet fick hjälp av museiarkiv och senare i viss mån från hembygdsföreningar. År 2017 placerad Fjällmuseet ut platserna på en karta. Det kom att bli ett 90-tal kända platser i länet. Resultatet antyder bland annat att romer och resande som tidigare var instängda i Sverige troligen rört sig över nationsgränserna. Vid projektets slut fanns ett rikt material, med påbörjade kontakter och förtroenden som byggts under lång tid. Jamtli valde dock att inte gå vidare med arbetet.

På platsen där Härjedalens fjällmuseum idag står, låg fram till ca 1960 ett romskt läger. Denna berättelse fanns före 2017 inte dokumenterad. Tillsammans med ett lokalt destinationsbolag diskuterades det faktum att romska läger funnits på alla alpina skidorter. Varför var inte dessa en del av bolagets berättelse om fjällen? Ola försöker idag i sitt arbete bredda invanda berättelser i Härjedalen genom att belysa andra perspektiv av platsers historia. Detta har lett till att museet fått både medial uppmärksamhet och ökade besökssiffror. Jamtli har troligen landets största bildsamling

och av deras cirka 10 miljoner negativ föreställer sex bilder romer och resande. Intresset för att åtgärda detta har hittills inte varit särskilt stort.

Utifrån Jamtlis projekt valde Härjedalens Fjällmuseum att producera en skrift om romsk historia, riktad mot turister; "Spår av romer och resande i Jämtland och Härjedalen" (2017). Arbetet resulterade även i en utställning med utgångspunkt i materialet. Ola betonar betydelsen av att publicera bilder och att tydligt förankra romsk historia på olika platser runt om i Norrland. Turistnäringarnas storytelling är stark och det behövs en motbild som inkluderar alla invånare i det historiska Norrland. Det har varit framgångsrikt för Härjedalens Fjällmuseum att utifrån romsk historia skapa relationer till turister som efterfrågat en annan berättelse än den som generellt reproduceras av bland annat turistnäringarna.

Ola Hanneryd, Härjedalens Fjällmuseum

Fred Taikon, É Romani Glinda

Om projektet "Romska liv och platser"

Fred Taikon, É Romani Glinda

Projektet "I stadens utkant – svensk-romska livsberättelser och lägerplatser från 1900-talet" genomfördes mellan 2015–2016 i samverkan mellan Historiska museet, kulturföreningen É Romani Glinda, Isof, Mångkulturellt Centrum och Stiftelsen Kulturmiljövård. Projektet innebar bland annat utgrävningar av lägerplatser i Stockholm, men syftade även till att dokumentera hur det hade varit att leva i lägren. Arbetet resulterade i boken "Romska liv och platser" (Stockholmia, 2018).

Projektets syfte var att kartlägga romska boplatser i Stockholm, då det är viktigt att minnesmärka dessa. Eftersom kunskap om var dessa platser fanns saknades hos institutionerna tog man hjälp av sakkunniga, däribland É Romani Glinda. Fred Taikon visade i sin presentation exempel på olika platser som kartlades, exempelvis Fruängen (invid gamla Södertäljevägen) och lägret i Sköndal (Lungu Than). Lungu Than bestod av en smal markplätt mellan Huddingevägen och Örby, ett litet skogsparti där romer kunde slå läger. Fred berättade även om lägret som fanns vid Molitor malmgård i Tantolunden. Disponentvillan på Tanto är idag riven och vid Skarpnäckslägret ligger idag en motorbana.

Det romska lägret vid Flaten i Skarpnäck var från början bara en skogsdunge. Efter att ha rekognoscerat alla platser bestämde sig projektledarna för att det var den mest orörda lägerplatsen och att en utgrävning därför kunde utföras här. Under de första utgrävningskvällarna hölls visningar av fynden för allmänheten och personer som bott i lägren berättade om sina erfarenheter. I slutet av utgrävningsperioden upptäcktes att kommunen vid något tillfälle hade fyllt upp marken för att kunna köra lastbil på platsen. Detta gjorde att lägret legat ca 70 cm djupare under marken än man tidigare trott. Upptäckten förklarade varför så få fynd gjorts under utgrävningsarbetena. Arbetet och resultatet dokumenterades av É Romani Glinda. Projektet ledde även till att man, tillsammans med

Stockholms stadsmuseum, kunde inviga fyra historiska skyltar över gamla romska boplatser i Stockholm i oktober 2018.

É Romani Glinda dokumenterade även Bohusläns museums utgrävning av resandeboplatser Snarsmon. Fred Taikon betonar vikten av att romer görs delaktiga i arbeten som rör romernas historia och kulturarv. Trots att man har bott i landet i 500 år fick man inte minoritetsstatus förrän år 2000. De första fyra fem åren därefter hände ingenting. Även vikten av att arbeta med romskt kulturarv för att underlätta för unga romer att erkänna och berätta om sitt ursprung understryks.

Att leva sitt liv på resa - cirkustraditionen och resandefolket

Ann-Charlotte Nilsson Eisfeldt, Eisfeldtprojektet och Richard Magito Brun

Inledningsvis presenterade Ann-Charlotte Nilsson Eisfeldt forskningsprojektet "Eisfeldtprojektet: Cirkustraditionen och resandefolket". Forskningsgruppen bildades 2008 och består av Richard Magito Brun, Ann-Charlotte och Sonny Eisfeldt, alla med släktband till cirkussläkten Eisfeldt. Syftet med forskningen var att lyfta fram det delvis bortglömda kulturarv som utgörs av akrobattrupper och deras närvaro i Sverige och Europa. Forskningen, som bedrivits genom arkivstudier, resulterade i boken "Eisfeldt – en surrealistisk familj" (Bohusläns museums förlag, 2014). I boken framställs forskningsresultaten genom att följa familjen och deras samarbetspartners kronologiskt. Den innehåller även två kapitler om den akrobatiska miljön i Stockholm samt akrobatik och lindans som en del av zigeners historia.

Forskningen fortsatte efter bokutgivningen och bilden av artistsläkten Eisfeldt klarnar fortfarande allt mer. Släkten har spårats till mitten av 1700-talet då de hade en fast punkt i Thüringen, Tyskland. Ytterst begränsad kunskap om släktens historia och verksamhet har förts vidare till ättlingarna, vilket var avsiktligt i och med skammen kopplad till att vara av resandesläkt. I samhället fanns ett förakt mot de resande, parallellt med en beundran för deras cirkuskonster. Under 1900-talet skedde en gradvis förändring då cirkuskonsten förlorade dragningskraft och artistsläkter i allt större utsträckning fick söka sig nya inkomstkällor. Då statusen hos cirkusen sjönk, kom artisterna att bli sämre behandlade. Ann-Charlotte avslutar med att hon anser det kulturarv som tidigare generationer i familjen lämnat efter sig är något att vara stolt över.

Richard Magito Brun är engagerad i Kulturgruppen för resandefolket och har varit engagerad i Bohusläns museums arbete genom en lokal resandeförening. Han menar att relationen mellan cirkusutövande och resande är starkt. Naturligtvis har inte alla resande arbetat med cirkus, men

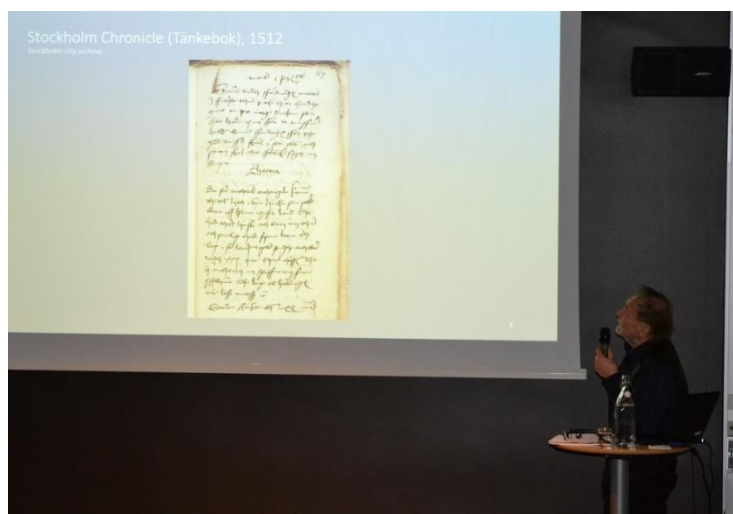
många har sysslat med olika former av underhållning. Det finns flera exempel på resande som introducerat musikformer, där vals är ett exempel. Dessutom har det funnits kringresande cirkussällskap av olika slag.

Den tidigaste kända visuella framställningen av romer eller resande i Sverige förekommer i en vävtapet från slutet av 1400-talet eller början av 1500-talet från staden Tournai, Belgien. Vävtapeten avbildades som teckning på 1800-talet och finns numera i ett amerikanskt museums ägo. Kvinnans klädedräkt indikerar att det är en resandefamilj som avbildats.

I Stockholms tänkebok finns noterat att ett följe Tatra (tattare) om ca 30 par med spädbarn anlände till Stockholm den 29 september 1512. Enligt en notering talade de med den bofasta befolkningen vilket tyder på att de talade ett språk som förstods i Stockholm. I en brevväxling några år tidigare informerades kung Hans i Danmark om att ett sällskap egyptier lämnade Skottland med avsikt att resa norrut. Sällskapet leddes av Antonius Gagino och kom från det lilla egyptiska landet. Troligtvis är Antonius densamme som anlände till Stockholm 1512 tillsammans med hans familj och klan.

Prinsessan Cecilia utfärdade år 1577 ett uppehållstillstånd till en Andreas Faa. I uppehållstillståndet beviljades Faa att idka sin näring i Sverige samt förmanades att hålla sig inom rikets lag. Det står inte vilken näring Faa bedriver, dock uppges han vara egyptier. Det finns en känd och väldokumenterad resandefamilj med namnet Faa eller Faw i England. Troligtvis är det någon från denna familj som Cecilia Vasa utfärdat uppehållstillstånd till. Familjens släktlinje är ännu existerande i Storbritannien.

Richard ville föra fram ovanstående exempel då han anser att det är viktigt med ett djupgående perspektiv på historisk forskning. Han påpekar även att det finns en utvärderingsrapport från Bohusläns museum om deras samarbete mellan resande och museets tjänstepersoner.

Richard Magito Brun

Romernas historia och nutida situation: erfarenheter från kurser med romska brobyggare och modersmålslärare

Christina Rodell Olgac och Angelina Dimiter-Taikon, Södertörns Högskola

Christina Rodell Olgac och Angelina Dimiter-Taikon valde i sin presentation att lägga fokus vid ett skol- och utbildningsperspektiv, utifrån sina erfarenheter från Södertörns högskola kring romska uppdragsutbildningar. Södertörns Högskola startade 1966 i syfte att få fler människor från studieovana miljöer att börja studera. Högskolans fokus ligger på historia, religionsvetenskap och pedagogik. Inom sina tjänster har Christina och Angelina i uppdrag att driva en ämneslärarutbildning med inriktning mot romani chib, ett omfattande arbete som tar tid. Ett nationellt nätverk för högskoleutbildning i de nationella minoritetsspråken har initierats och blivit ett forum för romska studier. Södertörns högskola innehåller också genom Kimmo Granqvist Nordens enda professur i romska studier. Rosa Taikon utsågs till hedersdoktor vid Södertörns högskola 2014 för sitt engagemang gällande romskt kulturarv och mänskliga rättigheter.

I läroplanen för grundskolan finns målet att barnen ska ha kunskap om de nationella minoriteterna, om deras kultur, språk, religion och historia. Läroplanen är dock under revidering. I läroplanen för förskolan står att minoritetsspråk och minoriteternas kultur ska stödjas och främjas i skolan. Barn från majoritetsbefolkningen ska lära sig om minoriteterna även om minoritetsgrupperna inte finns representerade i skolan. Museerna är verktyg i detta lärande. Regeringen har gett uppdrag till Skolverket att genomföra insatser för ökad kunskap i skolan om de nationella minoriteterna. Bland annat ska verksamma lärare, kuratorer eller bibliotekarier kunna fortbilda sig i ämnet. Enligt svensk lag ska stöd finnas i skolan så att elever får kunskap om minoriteter. På grund av brist på läromedel och kunskap är dock målet svårt att uppnå.

Andra uppdragsutbildningar, "Brobygggarutbildningar", har genomförts i fyra omgångar vid Södertörns Högskola. Dessa har varit inriktade mot skola, socialtjänst och andra områden i vilka behov av extra kunskaper identifierats. Ungefär 50 romska personer har deltagit på utbildningarna. En viktig del i Christina och Angelinas arbete har varit att förmedla informationen att uppdragsutbildningarna som genomförts genererar högskolepoäng. Studenterna bedöms enligt svensk högskolestandard och tilldelas högskolepoäng precis som vid andra lärarutbildningar. Uppdragsutbildningarna har kunnat köpas in till anställda eller studenter vid kommuner eller andra organisationer.

I Delegationen för romska frågor underströk Angelina Dimiter-Taikon rätten att få ta del av det romska kulturarv som finns hos museerna. Sedan Angelina skrivit ett dokument med krav om att museerna skulle tillgängliggöra sina samlingar anordnade Nordiska museet specialvisningar för

romska studenter. Sedan dess har studenter återkommande besökt Nordiska museet för att studera föremål med romsk anknytning.

Christina och Angelinas arbete har genererat många erfarenheter. En av dem är att det finns ett stort behov och intresse av utökad kunskap om den egna romska gruppen. Utlandsfödda romer har i många fall mycket begränsade kunskaper om romernas historia och situation i Sverige. Kurserna vid Södertörns högskola bidrar med teoretiska förklaringsmodeller för de erfarenheter som studenterna ofta redan har. Det gör bland annat att de kan bemöta andra yrkesverksamma på liknande premisser. Utbildningen har också lett till en ökad acceptans och förståelse för andra minoriteter. De studenter som genomgått Christina och Angelinas kurser återkommer ofta till fler utbildningar.

Angelina Dimiter-Taikon och Christina Rodell-Olgac, Södertörns Högskola

Sofia Breimo och Petter Engman, Västerbottens museum

Resandes berättelser i Västerbotten utifrån projektet Mångfald – Minoritet – Kulturhistoria (2015–2018)

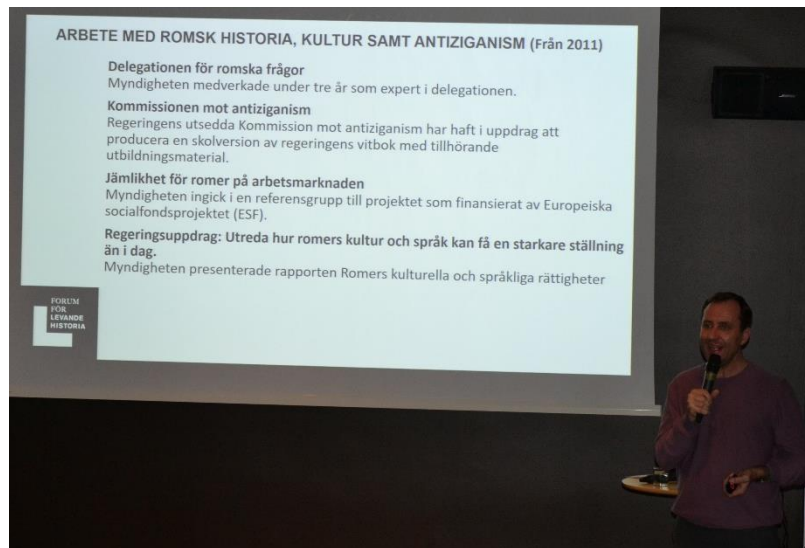
Sofia Breimo och Petter Engman, Västerbottens museum.

Västerbottens museums projekt "Mångfald – minoritet – kulturhistoria" (MMK) var en treårig satsning som både Sofia och Petter var delaktiga i. Projektets utgångspunkt var att ge alla människor möjlighet att förmedla föremål, minnen och erfarenheter till Västerbottens museum och därigenom representeras i museets samlingar. Projektet hade ett folkbildande fokus, men var även inriktat på samverkan och medskapande. Projektet rymde en mängd olika aktiviteter, varav en var samtidsdokumentation och intervjuer. Berättelser från enskilda personer, föreningsverksamhet och liknande dokumenterades. En grundpelare var samverkan med organisationer som företrädde de nationella minoriteterna i Sverige, då basen för projektet ansågs finnas i denna samverkan.

I projektet MMK utforskade Västerbottens museum arbetssätt för att "släppa in" civilsamhället i det museala arbetet. Tillsammans med representanter för de nationella minoriteterna arrangeras nu program och aktiviteter vid exempelvis minoriteternas högtidsdagar. Medskapande var även viktigt i förarbetet till utställningen "Prioritet Minoritet", ett delprojekt i projektet MMK. Utställningen var från början helt tom i väntan på att personer som tillhör minoriteterna själva skulle fylla på den. Tillvägagångssättet innebar en problematisering av hur museets utställningsarbete vanligtvis gick till; vem som gavs rätten att berätta sin historia? Resultatet blev ett myller av människors berättelser, bilder och föremål. I projektet samlade museet även in exempelvis föremål, foton och ljudklipp. I anslutning till utställningen förenklade museet sin gåvoprocess för att göra det enklare att lämna

in föremål till museet. Västerbottens museum beslöt att varje föremål, dikt, foto och liknande som en person från en minoritetsgrupp ville donera skulle tas emot som gåva.

I projektet genomfördes också en del produktioner, bland annat skapandet av en dokumentärfilm. Det var ett komplicerat arbete, med många olika delar, som påbörjades 2015. Initialt identifierades ett behov att fokusera på det romska kulturarvet och en lägerplats i Sävar besöktes tidigt i projektet. För att kunna undersöka kulturhistoriska platser påbörjades först en eftersökning i olika arkiv, vilket gav skralt resultat. I Dialekt,- ortsnamns,- och folkminnesarkivet fanns ibland information om platserna, men det som var nedtecknat byggde ofta på gamla, förlegade föreställningar om romer. Istället startades ett ingående "detektivarbete" med dörrknackning, personliga besök och eftersökande av platser på andra vis än via arkivsök. Efter många tips och kontakter leddes man tillbaka till det egna fotoarkivet och en bild föreställandes en romsk familj. Släktingar identifierades, men det visade sig att relationen till bilden var komplicerad. Arbetet ändrade riktning. Det var tydligt att släktingarna ansåg berättelserna viktiga att bevara, men samtidigt bar de på en oro över att deras barn skulle belastas av den romska identiteten på liknande sätt som dom själva. Projektiden löpte ut men viljan och relevansen att berätta om platser och om resandes berättelser i Västerbotten kvarstod. Kontakten med släktingarna är fortsatt pågående från museets sida. Det finns en vilja att någon gång berätta släktens historia, men under vilka former berättandet ska ske är inte klarlagt. Västerbottens museum har fortsatt kontakt med övriga informanter och referensgrupper i projektet och museet kommer att fortsätta sitt minoritetsarbete löpande och långsiktigt.

Marcel Rådström, Forum för levande historia

Myndighetens arbete gällande romsk kultur, historia och antiziganism, samt hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser

Marcel Rådström och Stefan Andersson, Forum för levande historia

Marcel Rådström arbetar som projektledare på myndigheten Forum för levande historia. Myndighetsuppdraget går ut på att främja arbete med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen, samt att utreda hur romers kultur och språk kan få en starkare ställning i det svenska samhället. I många år har myndighetens arbete med romsk historia och antiziganism skett genom delegationen för romska frågor, vilket inneburit att myndighetens kunskap om romska frågor förbättrats.

Tillsammans med Göteborgs stadsmuseum har Forum för levande historia producerat utställningen "Vi är romer". Utställningen stod först i Göteborg, men kom att omarbetas till en vandringsutställning för hela landet. Vandringsutställningen har varit populär och visats i Stockholm, Malmö, Umeå och Luleå. Pedagoger med romsk specialkompetens anställdes inom projektet för att möta besökare. I samband med utställningen utfördes även en lärarfortbildning.

Romernas internationella dag den 8 april och Zigenarnatten den 7 augusti uppmärksammas varje år av Forum för levande historia. Nyligen har även ett stort material om romsk historia översatts till svenska och kelderash. Materialet är framtaget av det Österrikiska projektet erinnern.at, som drivs

av ministeriet för utbildning, konst och kultur. Materialet kommer att tillgängliggöras gratis. Marcel Rådström betonar att projekt som arbetsform kan ha en kraft och styrka, men att arbetet också måste kunna fortgå utanför projektformen. Forum för levande historia befinner sig nu vid en punkt där erfarenheterna från de olika projekten ska bli en del av den ordinarie verksamheten.

Stefan Andersson är ansvarig för lärarfortbildningar vid Forum för levande historia, ett uppdrag myndigheten haft i cirka 2 år. Inom ramen för fortbildningsarbetet har bl.a. en kombinerad fortbildning och exkursionsresa till Förintelsens romska minnesplatser i Polen tagits fram. Syftet var att stärka möjligheterna för skolor att resa till dessa minnesplatser, att inspirera deltagarna till att inkludera och utveckla denna del av historien i sin undervisning och att representanter för den romska minoriteten ökar sina kunskaper om de mörka delarna i Europas historia. Samtidigt är tanken att erbjuda en mötesplats för lärare med romsk bakgrund, yrkesverksamma eller studenter, att mötas och utbyta erfarenheter om historia och pedagogik.

Under resan till Polen deltog ämneslärare i samhälle och historia, modersmålslärare och brobyggare. Deltagarna besökte minnesplatser och arbetade tillsammans. Tanken var att inspirera lärare att ta med dessa kunskaper i undervisningen och samtidigt få de olika yrkesgrupperna att utbyta erfarenheter och lärdomar.

Utvärderingen från resan visade att målet att hitta mötesplatser och lära sig om frågorna uppfylldes över deras förväntan. Fortbildningen kom att bli en slags "mötesplats" mellan de olika deltagarna. Forum för levande historia hoppas att detta inspirerar till vidare arbete och även Stefan Andersson betonar vikten av att inkludera romska representanter.

Resande i Mellansverige ca 1800 – 1840: historisk forskning rörande romanifolk under äldre tid

Theresa Johnsson, Hugo Valentin-centrum, Uppsala universitet.

Theresa Johnsson berättade i sin presentation dels om historievetenskaplig forskning om romanifolkens historia i Västeuropa före 1850, dels om ett eget forskningsprojekt som fokuserar på romanifolket de resande under tidigt 1800-tal. Hon pekade inledningsvis på att kulturarvsinstitutioner under senare år visat ett växande intresse för romanifolkens historia i Sverige, samtidigt som det länge nästan helt har saknats en modern vetenskaplig historieskrivning som inkluderar romanifolk som aktörer i Sverige före 1850.

Historiker har främst forskat om sent 1800- och tidigt 1900-tal och de få undersökningar som behandlar äldre tid har dessutom ofta varit problematiska på olika sätt. Det finns ett par moderna viktiga undersökningar av majoritetsdiskurser och lagstiftning som sträcker sig över flera hundra år och som behandlar tiden före 1850. Undersökningar som synliggör de resande som aktörer är

däremot få. Det går heller inte att av lagar utläsa människors vardagsverklighet. Mycket av det vi vet om människors liv baseras på kunskap som producerats utanför universiteten. Släktforskare har, inte minst genom Internets möjligheter, kunnat skapa en alternativ historieskrivning och kunskapsbas. Ett argument rörande möjligheten att skriva historia om vissa grupper är att det inte finns några källor eller att källorna är så fientliga att de inte går att utvinna något väsentligt ur dem. Det finns förstås gränser för vad vi kan ta reda på, men om vi bara skriver historia om människor som lämnat egenhändigt nedtecknade källor efter sig, så skulle vi bara kunna skriva om väldigt få och väldigt privilegierade människor. Merparten av alla historiska människor har inte lämnat en rad efter sig. Sverige under dåtiden var präglad av djupa ojämlikheter, av fattigdom och förtryck. Det har format de källor som idag finns tillgängliga för forskning gällande breda grupper i dåtidens samhälle. Tystnad om dem kan inte vara ett alternativ; hur vi skall behandla och hantera källorna är en annan sak. I slutänden handlar det om vilka frågor vi väljer att ställa, vad vi vill veta och vilka slutsatser vi drar.

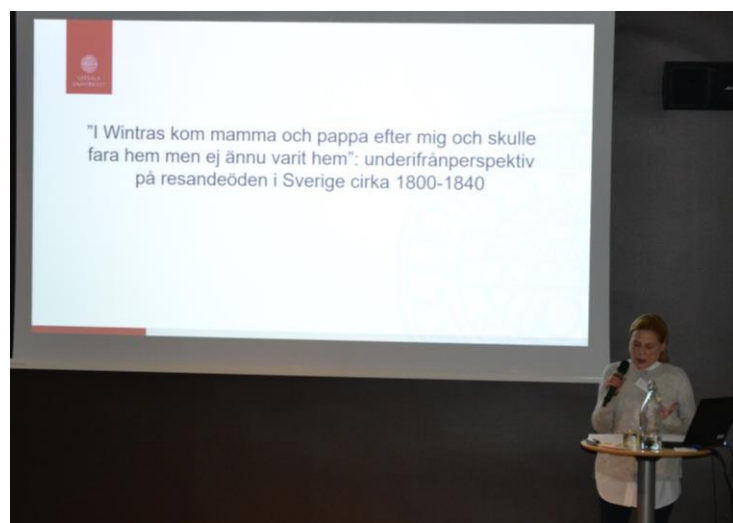
Den kunskap som faktiskt finns om romanifolkens äldre historier tycks haft svårt att tränga in i det allmänna historiemedvetandet. Istället placeras man vid sidan av eller i fotnoterna, som den brittiske historikern David Cressy har uttryckt sig. Sådant leder till konsekvenser för hur historieböcker skrivs, för vad som synliggörs och osynliggörs. En slags bakåtprojicering av majoritetssamhälleliga föreställningar har sedan 1900-talet förekommit på Den norske historikern och arkeologen Arvid Lillehammer beskrev en likartad situation av bakåtprojicering i Norge i en artikel för femton år sedan. Det har förenklat till exempel kunnat hävdas att alla som "levde utanför samhället", att alla de som hade vissa yrken och reste runt, och då särskilt familjevis, kallades för "tattare" i Sverige på 1600- och 1700-talen. Den norska historikern Anne Minken har dekonstruerat sådana påståenden. Hon har visat att det för nordisk del inte finns skäl att tro på några omfattande och systematiska stämplingsfenomen. Sådana påståenden förstärker en stigmatiserande diskurs där resande beskrivs som utanför, inte som en del av samhället. Att människor har kunnat fara illa genom historien är en sak, men resande har också varit borgare i städerna, soldater, handlare, hästhandlare, djurläkare, torpare, ägnat sig åt läkekonst och otaliga andra sysselsättningar. I motsats till vad som ibland påstås, har de resande också lämnat en hel del avtryck i arkiv och i mängder av andra källor än i domböcker.

Till skillnad från i Sverige, har i Norge och i Finland liksom i andra europeiska länder, särskilt i Storbritannien, flera studier publicerats under senare år. Här framkommer nya perspektiv på romanifolkens historier i Västeuropa före 1850. I Anne Minkens pionjärbete anläggs exempelvis ett transnationellt perspektiv, eftersom de nationella minoriteterna idag inte kan projiceras tillbaka i tid som om de igår vore exakt desamma som idag. Därför har den forskning som gjorts i Norge och Finland stor relevans för historieskrivning i Sverige. Sverige såg inte likadant ut åren 1650, 1800, 1820, 1910: gränser ritades om efter krig och fred. Fram till 1809 var Sverige och Finland samma rike. Resandes släkt nätverk kunde då sträcka sig över Bottenhavet, soldater och deras familjer kunde

migrera fram och tillbaka. Flertalet av de resande som Theresa Johnsson har mött i sitt arbete om Mellansverige under tidigt 1800-tal hade olika former av band till både Norge och Finland.

Theresa Johnsson berättade därefter om sitt forskningsprojekt med arbetsnamnet: "I vintras kom mamma och pappa efter mig och skulle fara hem men ej ännu varit hem. Underifrånperspektiv på resandeöden i Sverige 1800-1840". I projektet undersöks människors liv och det samhälle de levde i, genom ögonblicksbilder som finns spridda av dem i olika arkiv. Dessa glimtar omvandlas till berättelser om Sveriges historia. Tidsramen har styrts av tidigare forskning, vilken har visat att mycket hände vid denna tid som troligen haft påverkan på människors livsvillkor. Från och med 1810 togs åtgärder för att stärka statskontrollen av migration både inom Sverige och över nationsgränser. Passtvänet effektiviserades och stramades upp. Detsamma gällde den statliga byråkratin överlag. Staten ville vid denna tid att alla skulle ha en formell tillhörighet till något lokalsamhälle, vara identifierbara och beskattningsbara. I Västmanlands län, som utgör rumslig utgångspunkt för projektet, fanns flera resandehushåll skrivna under förra hälften av 1800-talet.

Studien utgår ifrån två kvinnor och en flicka – Johanna, Laurentia och Christina – som inte var så lyckosamma gällande att säkra en laglig bosättning. Lokala eliter och makthavare kunde ha andra intressen än staten i ett land med starkt lokalt självstyre. Församlingar kunde förneka tillhörighet, vägra inflyttning. Det kunde vid denna tid leda en människa in i ett juridiskt ingenmansland vilket i slutändan kunde placera henne i tvångsarbete på obestämd tid. Det hände Laurentia, som dog på Norrmalms korrektionsinrättning 1834. Projektets yttersta mål är att med hjälp av och tillsammans med släktforskare lämna ett bidrag till befintlig modern historievetenskaplig forskning som inkluderar romanifolk som aktörer också under äldre tid. Mer kunskap om vardagshistoria under äldre tid kan bidra till ytterligare djup i tolkningar av skeenden under sent 1800-tal och under 1900-talet.

Theresa Johnsson, Hugo Valentin-centrum, Uppsala universitet

Avslutande diskussion: "Hyvla ned trösklarna till institutionerna"

Som avslutning på seminariedagen hölls en gemensam diskussion. Abedin Denaj från Gävle romska förening inledde diskussionen med att berätta om sin egen historia och om hur han själv insett betydelsen av romsk representation i det offentliga.

I den gemensamma diskussionen kom tonvikten att ligga vid inkludering av representanter från den romska minoriteten. Samverkan bör ske redan i formulerandet av bidragsansökningar då romska representanter tillför sakkunskap och känner till romers behov. I diskussionen underströks värdet av att besitta kunskaper i Romani chib, behovet av eldsjälar med engagemang för romskt kulturarv hos kulturarvsinstitutionerna, vikten av att bilda allianser mellan institutioner och föreningsliv samt att ha stöd inom politiken för sitt arbete. Det offentliga skyldigheter i enlighet med den förstärkta minoritetslagstiftningen framhölls som grundläggande. En idé för att stärka intresset för romska frågor var att gå via kommunernas arbete med social hållbarhet enligt Agenda 2030. Även stärkt kommunikation med media för att öka bevakningen kring frågorna togs upp.

Gällande seminariedagen som sådan framfördes önskemål om mer fördjupning i ämnen, då presentationerna under dagen varit begränsade till enbart tjugo minuter. En önskan var att nästa gång få mer tid för fördjupning och diskussion deltagarna emellan. Samtidigt ansågs det positivt att deltagarna fått en snabb inblick i vad som är aktuellt på området just nu, vilka utställningar som finns att boka och vilka kunskaper som finns på området. I det stora hela ansågs seminariedagen lyckad och som avslutning bjöd Hälsinglands museum in till ett liknande arrangemang under hösten 2020.

Abedin Denaj, Gävle romska förening och Elin Thomasson, Hälsinglands museum

Lista över medverkande

Elin Thomasson, Hälsinglands museum

Abedin Denaj, Gävles romska förening

Joel Bergroth, Hälsinglands museum

Ola Hanneryd, Härjedalens fjällmuseum

Fred Taikon, É Romani Glinda

Richard Magito Brun, Kulturgruppen för
resandefolket

Ann-Charlotte Nilsson Eisfeldt, Eisfeldtprojektet

Christina Rodell Olgac, Södertörns Högskola

Angelina Dimiter-Taikon, Södertörns Högskola

Sofia Breimo, Västerbottens museum

Petter Engman, Västerbottens museum

Stefan Andersson, Forum för levande historia

Marcel Rådström, Forum för levande historia

Theresa Johnsson, Hugo Valentin-Centrum,
Uppsala universitet